

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти



Legal horizons

ВИПУСК 18 (31)

Суми – 2019

**SECTION 1
THEORY AND HISTORY OF THE STATE AND THE RIGHT;
HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL STUDIES**

**СЕКЦІЯ 1
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i18.p7>

**ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЗА ЧАСІВ
СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В
УКРАЇНІ**



*Богдана Романівна Заяць,
аспірант кафедри адміністративного права та
адміністративного процесу,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

«Корупція – то є духовна недуга і той факт, що корупція так важко, повільно зникає, доводить, що, на жаль, стан душі нашого народу не є таким, як хотілось».
Любомир Гузар

У статті висвітлено сутність та зміст фундаментальних концепцій розкриття формо-змістовних характеристик корупції в Україні. Зазначено, що історія державотворення засвідчує, що будь-яка держава, незалежно від особливостей організації її інститутів на певному етапі власного розвитку неодмінно постає перед проблемою нівеляції внутрішньої компоненти публічно-правового суверенітету внаслідок згаданої вище трансуб'єктивізації (неправомірної зміну аутентичного суб'єкта) управлінських повноважень. Визначальним фактором названого процесу і виступає корупція.

Зазначено, що кращого розв'язання проблеми слід чітко розуміти, що корупція перш за все є соціальним явищем і має свою давню історію, яка прямо пов'язана із появою у житті людей владних та грошових взаємовідносин. З'ясовано, що від античної доби та аж до сьогодення існує конфліктна ситуація навколо питань, що стосуються здатності відповідальних органів у країнах контролювати осіб, а також групи осіб, що вважають, що їхні власні інтереси стоять вище держави та загального добробуту суспільства в цілому.

Наведено, що об'єктивні причини розвитку корупції вказують на те, що вона призводить до реальної загрози розвитку суспільства, а темпи її зростання несуть явні виклики національній безпеці нашої країни. Зазначено, що пріоритетом для будь-якої держави є дотримання прав і свобод людини і громадянина; Закон є один для всіх і кожен громадянин своєї країни має чітко його дотримуватись, бо збереження існуючого корупційного середовища в Україні неодмінно призведе до знищення її державності, адже Україна за всю свою історію вже зазнавала важких випробувань: від втрати своєї незалежності й до боротьби за неї протягом багатьох століть.

З'ясовано, що визначальність міжгалузевих підходів у контексті будь-яких подальших спеціалізованих наукових розвідок явища корупції зумовлено можливістю більш детального відображення ідентифікуючих особливостей кожної з вузькогалузевих (у нашому випадку адміністративно-правової) методик розкриття суті даного явища через виокремлення

синалагматичних (міжгалузевих) зв'язків останнього, а відтак і розробити практично-ціннісну та логічно-структуровану модель запобігання та протидії вказаному дефекту функціонування управлінського механізму.

Ключові слова: корупція, прояви, запобігання, протидія, адміністративно-правовий аспект, профілактика.

Zayats B.R. Historical experience of preventing corruption in the ancient world and its importance for anti-corruption activity in Ukraine. The activities of the militia in 1947 had its own peculiarities. This is, firstly, post-war devastation, which has reached enormous proportions. Secondly, it i was the 1946-1947 famine in Ukraine, that had the worst results in the first half in 1947 .Thirdly, it a post-war morally-psychological situation in society is habit to violence and application of weapon. Fourthly, negative influence on counteraction to criminality was the abolition of death punishment in May in 1947. Fifthly, in 1947 there is strengthening of general repressiveness of the totalitarian regime in Ukraine, due to the return to the leadership of L.M.Kahanovych. Sixth, 1947 was the peak of increase of criminality in post-war years. Seventh, on December, 14 in 1947 by a government resolution was accepted «About realization of money reform and about abolition of cards on food and industrial stuffs». The basic activity of militia, related to this event, came true already in 1948, that is why we examine beginning of this work only. The review of literature testifies that a scientific problem is given is investigational not enough. The novelty of the article consists in that in her basic work of militia assignments are first studied in this certain historical period - 1947p., a question is complemented about influence of structural changes in organization of militia of Ukrainian SSR on counteraction to criminality. There was reorganized control system of criminal search in these years, increase her basilar links and the number of skilled staff increased. In 1947 from the Ministry of Internal Affairs to the Ministry of State Security were transferred departments to combat banditry. At the offices of the Ministry of Internal Affairs there were organized special departments to combat speculation. Militiamen of Ukraine in these years in majority honestly carried out the duties. But legality and discipline in a militia remained at insufficient level. A militia did not succeed to be obtained improvement of criminogenic situation of - the crime in this year grew. Need a further study activity of militia in relation to counteraction to hooliganism in an indicated period and the work of district militia officers.

Keywords: Ukraine, 1947, militia, Ministry of Internal Affairs, counteraction of criminality.

Постановка проблеми. Проблема запобігання корупції в Україні є однією з найактуальніших на даний час у нашому суспільстві. Питання запобігання корупції постійно перебувають у полі зору як засобів масової інформації, так і представників громадських організацій. Основні запитання, які ми постійно ставимо перед собою і які нас турбують перш за все, – це притягнення до відповідальності посадовців, що ухиляються від виконання вимог антикорупційного законодавства. Стосовно самого явища корупції можна наголосити, що це дуже важлива проблема не лише для окремого села чи міста, але і для усієї країни, бо різняться лише масштаби її поширення, але, на жаль, ніхто ліків від неї не має, бо дуже важко передбачити, що саме першочергово впливає на виникнення цього явища: психологія людини; обставини, в яких вона опинилася на даний момент; фінансове становище; безкарність.

З чим ми можна погодися беззаперечно, що будь-яке правопорушення має бути припинено, а правопорушник – покараний. Але дуже важливо,

враховуючи той факт, що Україна є правова держава, яка культивує на своїх теренах європейські цінності, які передбачають в собі глибоку віру в основоположні свободи, які забезпечуються завдяки політичній демократії та додержанню прав людини, – всім нам потрібно чітко дотримуватись презумпції невинуватості, як правового принципу, відповідно до якого особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, є невинною до тих пір, поки її вина не буде доведена у порядку, передбаченому чинним законодавством, і встановлена вироком суду, який набрав законної сили.

Для кращого розв'язання проблеми завжди потрібно чітко розуміти, що корупція перш за все є соціальним явищем і має свою давню історію, яка прямо пов'язана із появою у житті людей владних та грошових взаємовідносин. Від античної доби та аж до сьогодення існує конфліктна ситуація навколо питань, що стосуються здатності відповідальних органів у країнах контролювати осіб, а також групи осіб, що вважають, що їхні

власні інтереси стоять вище держави та загального добробуту суспільства в цілому.

Стан дослідження Актуальність проблематики правового механізму регулювання засад запобігання корупції пояснює значну кількість наукових робіт саме у цій сфері. Так, окремі аспекти проблематики відображено у працях В. Авер'янова, О. Андрійко, О. Бандурки, Д. Бахраха, Ю. Битяка, М. Живко, Р. Калюжного, С. Ківалова, З. Кісіль, В. Коваленка, Л. Ковалюк, І. Коліушка, В. Колпакова, А. Комзюка, О. Копиленка, В. Кудрявцева, Є. Курінного, Д. Лук'янця, М. Мельника, Є. Невмержицького, О. Негодченка, Н. Нижник, О. Синявської, С. Стеценка, В. Сташиса, Ю. Шемшученка, В. Шкарупи, Р. Клітгарда, В. Мілера, С. Роуз-Екерман, А. Шайо та ін. Втім, незважаючи на значну низку наукових досліджень, нажаль багато питань до даного часу є спірними.

Метою статті є комплексний науковий аналіз з'ясування теоретичної основи особливостей виникнення такого явища як корупція для напрацювання адміністративно-правового механізму запобігання їй.

Виклад основних положень. Історія розвитку людського суспільства ніколи не стоїть на місці, бо, постійно рухаючись по колу, досягає в певні історичні періоди то часу свого розквіту, то часу занепаду. Кожен період в історії людства приносить велику кількість подій, які негативно чи позитивно впливали на розвиток суспільства в цілому. В умовах сьогодення, коли людство у своєму розвитку досягло небачених висот, все одно залишились моменти, які досі пов'язують нас з нашими предками, – з тим суспільством людей з якими у нас велика часова прірва. Поява багатьох інновацій, загибель цілих імперій, перемога над невиліковними хворобами, – яку ще планку має змогу подолати людське суспільство? Але тут слід згадати одне явище, яке, на разі, подолати ні ми, ні наші предки виявилися неспроможні. Ми можемо на деякий період часу придушити його, але повністю здолати не в силі. І це непереборне явище звичайно є корупція. Протягом багатьох століть люди шукають найефективніші методи боротьби з нею, бо ще з часів стародавнього світу, зокрема в епоху Римської імперії, Греції, Межиріччя, Індії, Єгипту, Китаю постійно піднімалося питання, яке ж ставлення тоді панувало до цього ганебного явища і чи усвідомлювали люди, що так корупція.

Задатки прояву до корупційних дій у людей з'явилися ще за первіснообщинного ладу в пору панування первісних людей, які, для кращого вирішення свого особистого питання, приносили так звані подарунки для вождів, жерців, воєначальників. Враховуючи, наскільки важливими для людей у цю епоху були вірування у

надприродні сили, які часом почали приписувати богам, – задобрити жреця було для людей необхідною мірою, адже нічого не можна вирішити без доброї волі богів. У цей період розвитку людства ще недостатньо яскраво було сформоване уявлення про корупцію як про протизаконну дію, яка негативно впливає на взаємовідносини людей. Напевно своїх яскраво виражених рис дане явище почало набувати за появи суспільно грошових відносин. Зараз ми, на разі, можемо лише припускати, що перша згадка про прояви корупційного діяння і відповідно покарання за нього була за правителя шумерського міста-держави Лааші Урунінгіну, посилаючись на твердження, що перша згадка про корупцію, як негативну форму здійснення державної служби найшла своє відображення в найстарішому з відомих людству історичних пам'яток державності – архіві стародавнього Вавилону, – що припадає на другу половину XXIV століття до нашої ери. В епоху шумерів і семітів Цар Лагаша (територія сучасного Іраку) Урукагіна був вимушений реформувати своє державне управління з метою припинення зловживань своїх чиновників та суддів [2, с. 94].

Потрібно врахувати, що чим більше йде зловживання владою і, відповідно, вчинення корупційних злочинів, то завжди йде опір від звичайних громадян, тому досвід, який був ще за епохи шумерів і семітів, достатньо повно ілюструє картину, що відбувається, коли йде точка неповернення у протистоянні між можновладцями та народом.

Джерела інформують про нестерпні зловживання адміністрації та невиправдано високе оподаткування у шумерському місті-державі Лагаші. Зубожіння народу, беззаконня та розквіт корупції змусили у другій половині XXIV ст. до н. е. жителів повстати та скинути стару адміністрацію. Було обрано нового правителя (енсі, пізніше – лугалю) – Урунінгіну (шумер. «Міста уста істинні»; застаріле прочитання – Урукагіна), з іменем якого пов'язують перший в історії людства досвід розробки та здійснення низки антикорупційних заходів [3, с. 16]. Як запевняє стародавній оповідач, «...починаючи від північного кордону... аж до моря не було більше суддів-наглядачів...», «не залишилося жодного збирача податків» (усе ж, ймовірно, їхню чисельність просто було суттєво зменшено), «...він заборонив (дослівно «відкинув») людині, старшій над корабелями, (захоплювати) судна; він заборонив старшим пастухам захоплювати віслюків та овець; він заборонив старшому над рибою (привласнювати) рибу» [4, с. 352]. Отже, Урунінгіна увійшов в історію, як перший борець із

корупцією, котрий «встановив царство у Лагаші та... серед 3 500 людей... відновив давні правління і надав силу слову...», реформував державне управління з метою припинення зловживань із боку царської адміністрації, суддів, храмового персоналу, зменшив і впорядкував платежі за обряди, запровадив суворі покарання за хабарництво чиновників. Ймовірно спроби усунути хабарництво були здійснені й іншим шумерським царем – Ур-Намму, який «...подбав про те, щоб сирота не ставав жертвою багатія, люди одного шекеля – жертвою людини міни» [5].

Слід зауважити, що натяк на корупційні явища можна прослідкувати також і у настановах Сідхартхи Гаутами, який більш відомий під ім'ям Будда. Він запевняв, що «правителі, що відступають від істинного шляху та ставлять свої примхи вище інтересів народу, допускають несправедливість засновану на нерівності, ніхто інші як злодії, вони ж бо крадуть щастя свого народу» [6].

Ставлення до корупційних дій не було однаковим серед різних країн протягом періоду їх історичного розвитку. Якщо брати до уваги ставлення до корупційних діянь у стародавній Індії, то можна охарактеризувати його швидше як поблажливе, ніж різко негативне. Корупція у цій країні у дану епоху була не те, що установленою нормою життя, а навіть сприймалася як явище, яке потрібно сприймати таким як є, – без прикрас.

Таке неоднозначне ставлення до корупції наштовкує на думку про нашу сучасну реальність, бо якщо одні країни розуміють весь той негатив, який несуть за собою корупційні діяння, то інші на це просто закривають очі, вважаючи, що дане явище не несе загрози для держави і її громадян. Але все таки повертаючись до стародавньої Індії, то тут потрібно врахувати ситуацію і суспільний лад, який панував у дану епоху. Беручи до уваги, що державну владу в цій країні на той час мав хто-небудь підтримувати та захищати, а функції сучасних правоохоронних органів тоді виконувала армія, в якій було значно більше прав аніж тепер, можна стверджувати, що корупція в органах правопорядку, виникла разом із виникненням корупції взагалі [7, с. 14-15].

За часів античності до явища корупції ставилися доволі неоднозначно. Етимологія категорії «корупція» (від лат. *corruptere* – знищення, руйнування, те, що призводить до занепаду) свідчить про те, що у поняття корупції вкладали доволі негативну суть, але саме поняття носило декілька різних інтерпретацій. З одного боку у нього було закладено таке значення, як ушкоджувати шлунок неякісною їжею, псувати воду в закритій тарі, втрачати можливість,

знищувати майно пожежею, викривляти зміст, соромити гідність та ін., а з іншого – «корумпувати» означає підкупити кого-небудь або всіх (не обов'язково посадовця) щедрими подарунками. Префікс “*cor*”, начебто, “запрошував” спільно порушувати закон, договір, із самого початку визначаючи, що корупція – явище, яке має співучасників. У римському праві “*corruptere*” означало ламати, псувати, пошкоджувати, фальсифікувати показання, але в цей же час і підкупити суддю (претора) [8, с. 93].

Досліджуючи поняття корупції можна спостерігати, що існували й інші схожі значення даної категорії, такі як, наприклад, *repetunde*, *resunia repetunde*, що означали кошти, які обов'язково підлягали поверненню адміністративними особами, як отримані у вигляді хабарів шляхом вимагання [9, с. 25].

Враховавши вище наведене можна стверджувати, що корупційні прояви активно розвивалися в епоху античності. Закони, які були прийняті в той період прописували, що покарання, а саме смертна кара, наступало лише за те, що підпадало під заборонене діяння, а все інше не враховувалося. Відповідальність за корупційні діяння була прописана у статтях афінського законодавця Драконта (Δράκων) [10, с. 183–184], що були укладені близько 621 р. до н. е..

У Стародавній Греції в IV-V століттях до нашої ери явище корупції здебільшого проявляло себе на побутовому рівні і зводилося до таких дій як «псування їжі і питної води», хоча згодом корупційні діяння прослідковувалися в судовому порядку, оскільки за такі дії як зіпсованість моралі, розпусність молоді, розлад порядку в полісі, - було передбачено покарання [8, с. 93].

У стародавньому Римі та Афінах запобігання корупції носило характер суспільної моралі, опираючись на контроль публічних відносин з боку громадськості. Як до прикладу можна навести такий факт, що в стародавньому Римі претор, як і більшість магістрів, обирався на один рік, обов'язки виконував безоплатно. Хоча, враховуючи виборність даних посад, був можливий підкуп виборців з боку заможних громадян держав-полісів. Зокрема, Цицерон, в своїх судових виступах, наводить багато фактів зловживання при виборах на посаду претора, а також інших магістратів і при виконанні ними своїх обов'язків. Підтверджує це і наявність спеціальних норм в республіканському законодавстві, які були направлені на попередження зловживань [11].

Явище корупції в Римській імперії, Греції, Межиріччя, Індії, Єгипті виступає джерелом соціально-правової деструкції у різних соціально-політичних формаціях публічної влади.

Нівелювання чітких правових конструкцій регулювання суспільних відносин та без чіткого розуміння природи правових норм, як правила поведінки суб'єктів, що є обов'язковими або бажаними для досягнення мети правового регулювання, як на ранніх стадіях розвитку людства, так і в умовах сьогодення неможливо запобігти стрімкому розвитку корупції, оскільки подвійні стандарти дають можливість цьому явищу розвиваючись в одних країнах та без перешкод поширюватись і в інших: «Є моральна двозначність у творах Плутарха. Коли корупція спричиняється на благо міста і за його межами, це не обов'язково піддається критиці як ганебне. Коли ж вона має місце у суспільстві, вона є ганебною як сутність, що становить небезпеку для міста, яке може постраждати і бути охопленим політичною хворобою (наприклад, чварами або громадянською війною)» [12, с. 132].

Виходячи з цього можна стверджувати, що неприпустима така історична подвійність стандартів, оскільки як з наукової, так і з практичної точки зору вона, безумовно, призводить до встановлення подвійних стандартів і в даний час сьогодення.

Висновки Отже, незважаючи на те, що дослідженню питання такої проблематики як корупція приділялась увага у працях багатьох видатних філософів давнини, однак сутність корупційних діянь була висвітлена ними виключно з філософської, морально-естетичної та ідеологічної точки зору.

Однією з причин занепаду держав Стародавнього світу був той факт, що владна верхівка не зуміла виробити дієвий механізм протидії корупційним проявам в тогочасному суспільстві. Корупція має багато причин для виникнення в різних сферах суспільного життя, але наслідки її завжди у реальному соціальному житті, які впливають на його рівень, позначаються на ступені захищеності громадян, забезпеченні їх прав та свобод. В результаті дії цих факторів спричинюється послаблення державності, розчленування держави на певні утворення, а в майбутньому і до повної ліквідації її як держави.

Усе як в житті окремо взятої людини, так і в історії всього людства, - має свій початок і своє логічне завершення. Справедливість і процвітання є в тій країні, де люди не лише очікують отримання певних благ від суспільства, але й відчувають на собі відповідальність за процеси, що відбуваються в ньому. Потрібно пам'ятати, що саме люди творять історію своєї країни і кожна її подія має відношення конкретно до них, тому що їх бездіяльність чи невиконання обов'язків перед державою має свої наслідки. Люди змінюються та й світ навколо них не є сталим, але завжди, навіть у думках, треба прагнути до вдосконалення, - працюючи чесно і сумлінно, тому що потрібно чітко усвідомлювати, що корупційні дії є протизаконні і неприпустимі в умовах сьогодення.

Аналіз історико-правових досліджень корупції дає підстави стверджувати, що дане явище зародилось ще в ранній період історії людства та, зазнавши численних перетворень, залишається «раковою пухлиною сучасного суспільства».

Об'єктивні причини розвитку корупції вказують на те, що вона призводить до реальної загрози розвитку суспільства, а темпи її зростання несуть явні виклики національній безпеці нашої країни. Пріоритетом для будь-якої держави є дотримання прав і свобод людини і громадянина. Закон є один для всіх і кожен громадянин своєї країни має чітко його дотримуватись, бо збереження існуючого корупційного середовища в Україні неодмінно призведе до знищення її державності, адже Україна за всю свою історію вже зазнавала важких випробувань: від втрати своєї незалежності й до боротьби за неї протягом багатьох століть.

Враховуючи той факт, що наша країна є молодою, тому законодавство потребує багато зусиль для його вдосконалення як з боку держави, так з боку громадянського суспільства. Поступовий відхід від матеріального акценту, відродження культури та духовності, що опирається на систему глибинних морально-етичних цінностей, - є запорукою поступового економічного, політичного й духовного піднесення нашої країни.

Література:

1. “Корупція – то є духовна недуга”: Найяскравіші цитати Любомира Гузара. Діловий Переяслав: веб-сайт. URL: <https://dilovyi.info/koruptsiya-to-ye-duhovna-neduga-najyaskravishi-tsytaty-lyubomyra-guzara>.
2. Большая советская энциклопедия – М.: Сов. энцикл., Т. 27. – 1977. – С. 94.
3. Дьяконов И.М. Реформы Урукагины в Лагаше. Вестник древней истории. 1951. № 1. С. 15–32
4. Крамер С. Шумеры: первая цивилизация на земле. М.: Центрполиграф; Курск: Спектр-П, 2009. 383 с.

5. Абилкаиров М.Р., Камназаров М.М., Рахметов С.М. Коррупция как социально негативное явление. *Екологія життя: Верховный Суд Республики Казахстан: веб-сайт*. URL: <http://sud.gov.kz/rus/content/korruptsiya-kak-socialno-negativnoe-yavlenie>.
6. Михалкин, Н. В., Михалкин А. Н. *Философия права: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры*. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва, Издательство Юрайт, 2019. 392 с.
7. Ахметова Г.Р. *Коррупция в нефтедобывающих странах: учебное пособие*. Алматы: Издательство “Кульжахан”, 2002. 150 с.
8. Бартошек М. *Римское право. Понятия. Термины. Определения*. М.: Юрид. лит., 1989. 448 с. С. 93.
9. *Основы противодействия коррупции (системы общегосударственной этики поведения)* / Вакурин А.В., Колодкин Л.М., Максимов С.В., Темнова Е.И. М.: Спарк, 2000. 228 с.
10. Тищик Б.Й. *Історія держави і права країн Стародавнього світу : навч. Посібник*. Львів : Світ, 2001. 384 с.
11. Цицерон М.Т. *Речь против Гая Верреса. Речи в двух томах: у т. 1: 81–63 г. г. до н. э.* / пер. В.О. Горенштейна; ред. В.О. Горенштейн, М.Е. Грабарь-Пассек. М.: Изд-во АН СССР, 1962. URL: <http://ancientrome.ru/antlitr/t.htm?a=1267350004>.
12. Vamvouri Ruffy M. *Physical and Social Corruption in Plutarch. Corruption and Integrity in Ancient Greece and Rome: Acta Classica Supplementum IV*. Ed. By Philip Bosman. Pretoria: Classical Association of South Africa. 2012. P. 131-150.